

anlaşılmaktadır. Bu hizmetinin karşılığında 3000 sağ akçenin padişah tarafından ih-san edilmesinin gecikmesi üzerine, Hatîb Mehmed Efendi'nin bayramdan yaklaşık iki hafta sonra saraya bunu hatırlatan 23 Zilhicce 1161 (14 Aralık 1748) ve 23 Zilhicce 1166 (21 Ekim 1753) tarihli iki arzuhali zamanımıza ulaşmıştır. Bu arzuhallerdeki nesih hattı onun bu yazı türünde de başanlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Hatîb Mehmed Efendi, ikamet ettiği Sirkeci Hocapaşa semtindeki evinde çıkan bir yangında kurtarmak istediği eserleriyle beraber yarımkar hayatını kaybetti. Müstakimzâde'nin vefat gününü belirtmeşişine mukabil *Merâkîd-ı Mu'tebere-i Üsküdar* müellifi Behcetî İsmâil Hakkı, Mehmed Efendi'nin, eserini kaleme aldığı 1930 yılına kadar yerinde duran kabir kitabesini şöyle tesbit etmiştir: "Ayasofya-i Kebîr hatibi Mehmed Efendi, aleyhi'r-rahmeti bârî sene 1187 fî 6 Muharrem" (30 Mart 1773). Bu ifadeden onun cenaze namazının, herhalde uzun yıllarını geçirdiği Ayasofya'da kılınıktan sonra Anadolu yakasına geçirilip Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildiği anlaşılmaktadır. Yine *Merâkîd-ı Mu'tebere-i Üsküdar*'da, 1159'da (1746) vefat eden Ahmed b. Ali isimli bir başka Ayasofya hatibinin kaydına rastlanmaktadır. Bu tarih büyük bir ihtimalle Mehmed Efendi'nin hatiplik vazifesine tayin yılını göstermektedir. Mehmed Efendi'den 150 yıl sonra aynı sanatı devam ettirenlerden Necmeddin Okyay onun eserlerini dikkatle inceleyerek aynı üslûpta mükemmel ebru kâğıtları imal etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Saray Mesâlihî, nr. 69/3559; BA, Cevdet-Evkaf, nr. 406/ 20588; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 386; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 133; Behcetî, *Merâkîd-i Mu'tebere-i Üsküdar*, s. 15; M. Uğur Derman, *Türk Sanatında Ebrû*, İstanbul 1977, s. 30-32; a.mlf., *Murakka'-ı Hâs*, İstanbul 2009, s. 25 vd.; Pakalın, II, 552-553.

M. UĞUR DERMAN

HATTÂB, Mahmûd Şit (محمود شیت خطّاب)

Mahmûd Şit b. Mustafâ
b. Hattâb el-Mevsilî
(1919-1998)

Askerî tarih alanındaki
çalışmalarıyla tanınan asker,
düşünür ve yazar.

Musul'da doğdu. Soyu babaannesi tarafından Hz. Hasan'a ulaşır. Varlıklı bir

aile içinde büyüdü. İlk ve orta öğrenimini Musul'da tamamladı. Burada nahiv âlimi Şeyh Kâsım el-Celfî gibi hocalardan Arap dili ve edebiyatı, kıraat, fıkıh, hadis ve hat dersleri aldı. Siyer ve tarih başta olmak üzere ilmî konuların ve güncel sorunların konuşulup tartışıldığı özel meclislere devam etti. Hukuk tahsil etmek için gittiği Bağdat'ta ısrarlar sonucu harp okuluna kayıtdoldu ve lisans eğitiminin ardından teğmen rütbesiyle Irak ordusuna katıldı (1938). 1941'de Reşîd Ali Geylânî'nin öncülüğünde bir grup genç subayın İngilizler'e karşı gerçekleştirdiği direniş hareketine katıldı ve İngiliz sömürge güçlerinin ülkeden çıkarılması için Fellûce başta olmak üzere çeşitli bölgelerde emrindeki birliklere kumanda etti. Bu esnada İngiliz güçlerinin hava saldırısında ağır şekilde yaralandı. 1947'de yüzbaşıluğa yükseldi, 1948'de Külliyyetü'l-erkân ve'l-kıyâde'de yüksek lisans tezi hazırladı. Aynı yıl İsrail'e savaş açan Arap Birliği'ne destek veren Irak kuvvetleri içerisinde gönüllü olarak yer aldı ve yaklaşık bir yıl Batı Şeria sınırlarındaki Cenîn'de İsraililer'e karşı savaştı. Daha sonra Bağdat Harp Akademisi'ni bitirerek kurmay oldu (1954). 1955'te Londra Harp Akademisi'ni bitiren Mahmûd Şit Irak'a döndükten sonra tuğgeneral rütbesine yükseltildi.

1956'da İsrail, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a açtığı savaş esnasında diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Irak'ta da sokak hareketleri yayılmıştı. Olayları bastırmak için Musul'da bulunan Mahmûd Şit, Mısır'ın aleyhine olan Irak hükümetinin emirlerini yerine getirmeyince sürgün cezasına çarptırıldı, ancak İsrail'e karşı başlatılan hareketleri desteklemeyi sürdürdü. General Abdülkerîm Kâsım'ın öncülüğünde 14 Temmuz 1958'de cumhuriyet ilân edilmesinin ardından Irak'ta komünizmin siyasî hayatı etkilemesine karşı çıktı ve Mart 1959'da Albay Abdülvehhâb eş-Şevvâf tarafından komünistlere yönelik başlatılan ayaklanmada yer aldı. Bu hareketin Abdülkerîm Kâsım tarafından kanlı bir şekilde bastırılmasının ardından 1959 yılının sonuna doğru tutuklandı. Yaklaşık on sekiz ay süren hapis süresince yoğun işkenceye mâruz kaldı. Abdülkerîm Kâsım'ın devrilmesi üzerine kurulan Abdüsselâm Ârif hükümetinde Mahallî İdareler bakanlığı başta olmak üzere çeşitli görevler üstlendiyse de ilimle meşgul olup eser yazmak için askerî ve bürokratik görevlerinden ayrıldı. 1964 yılının başında Arap ülkelerinde kullanılan askerî terimlerde birlik sağlamak için Mısır'da oluşturulan

komisyonun başkanlığına getirilince Kahire'ye gitti ve 1973 yılına kadar orada kaldı. 17 Temmuz 1968'de cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık görevlerini üstlenen General Ahmed Hasan el-Bekr'in Irak'ta kurduğu hükümette kendisine Ulaştırma bakanlığı teklif edildiyse de bu görevi kabul etmedi. Hapiste olan Seyyid Kutub'u ziyaret etti ve Mayıs 1964'te Irak Devlet Başkanı Abdüsselâm Ârif'in girişimiyle tahliye edilmesinde kendisi de rol oynadı.

Hattâb meslek hayatının başından itibaren dinî ilimler yanında dil, edebiyat ve tarihle de ilgilendi. 1963'ten itibaren Irak'ta el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-İrâkî, Mısır'da Mecmau'l-buhûsî'l-İslâmiyye ile Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye, Dımaşk ve Ürdün'de Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye gibi kuruluşlarda görev alarak önemli katkılarda bulundu. Aynı şekilde İslâm dünyasının problemlerinin çözümüne yönelik siyaset geliştirilmesi için oluşturulan kurum ve örgütlerin faaliyetlerine katıldı. Mekke'de teşkil edilen Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî, el-Meclisü'l-a'lâ li'l-mesâcid gibi teşkilâtlarda görev aldı. Güncel olayları çok yakından takip eder ve İslâm dünyasının bu olayların gerisinde kaldığını sıkça tekrar ederdi. Filistin-İsrail mücadelesinde Arap milliyetçiliği yerine bütün İslâm ülkelerinin İsrail'e karşı ortak bir strateji uygulaması konusunda kamuoyu oluşturmak için çaba gösterdiyse de başarılı olamadı. 1966-1980 yıllarında Irak ve diğer Arap ülkelerinin radyolarında İslâm harp tarihi ve Filistin'le birlikte İslâm dünyasının güncel meseleleriyle ilgili konuşmalar yaptı; çeşitli gazete ve dergilerde makaleler yazdı. Irak dışında Ortadoğu'nun çeşitli bölgelerinde eğitim merkezlerinde dersler vererek konferanslara katıldı ve bu çalışmalarından dolayı çok sayıda ödül aldı. 13 Aralık 1998'de Bağdat'ta vefat etti ve orada toprağa verildi. Dindar bir kumandan olan Hattâb hayatında Kur'an ve Sünnet'i esas alır, Frenkler'i taklit etmekten nefret ederdi. Bid'atlara karşı çıkardı. Kuvvetli bir imana ve fikrî temele sahipti. Hattâb'ın kızı Âmine, Bağdat Üniversitesi Külliyyetü'l-ulûmî'l-İslâmiyye'de babasıyla ilgili bitirme tezi hazırlamıştır (1420/1999). Abdullah et-Tantâvî, *el-Livâ'ü'r-rûkn Mahmûd Şit Haţţâb el-mücâhidü'llezî yahmilü seyfehü fi kütübihî* (Dımaşk 1422/2001) ve Yûsuf b. İbrâhim es-Sellûm *el-Livâ'ü'r-rûkn Mahmûd Şit Haţţâb: Sîretühü ve tercemetü hayâtihî ve mü'ellesâtüh* (Riyad 2001) adıyla birer eser kaleme almışlardır.

Eserleri. Velûd bir yazar olan Mahmûd Şit Hattâb'ın bir kısmı henüz yayımlanmamış 300'ü aşkın kitap, risâle ve makalesi vardır. **Siyer ve İlk Dönem İslâm Tarihi.** Arap dünyasında askerî okulların yanında diğer eğitim kurumlarında Hz. Peygamber'in hayatı ve İslâm tarihinin ihmal edildiğini gören Hattâb ilmi mesaisinin önemli bir kısmını bu anlayışı değiştirmeye ayırmıştır. *er-Resûlü'l-kâ'id* adlı çalışması ilk eseri olup (Bağdad 1958) Türkçe'den (*Komutan Peygamber*, trc. Ahmed Ağırakça, İstanbul 1986) başka pek çok dile çevrilmiştir. Eserde Hz. Peygamber'in gazveleri, ayrıca seriyyeler ele alınmıştır. Hattâb, Resûl-i Ekrem'le ilgili her türlü çalışmanın içinde yer almaya çalışmış ve çok sayıda akademik toplantıya katılmıştır. 26 Kasım 1979'da Katar'da düzenlenen III. Uluslararası Sîret-i Nebî Konferansı'nda sunduğu tebliğ *Peygamber Ordusunun Tarihi* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (trc. İhsan Süreyya Sirma, İstanbul 1983). Bunun yanında *Süferâ'ü'n-nebî şallallâhü 'aleyhi ve sellem* (Beyrut 1417/1996), "Mu'âz b. Cebel el-Enşârî el-Hazrecî eş-Şahâbî el-âlim es-sefir el-mücâhid rağıyallâhu 'anh" (*Mecelletü Mecma'î'l-fıkhi'l-İslâmî*, I/1, Mekke 1987, s. 219-252), "es-Sefârât ve'r-resâ'ilü'n-nebeviyye: Küttâbü'n-nebî ve mevâddühümü'l-kitâbiyye" (*el-Mevrid*, XVI/1, Bağdad 1987, s. 29-50), "eş-Şahâbiyyü's-sefir Hâtîb b. Ebî Belte'a el-Laħmî" (*Risâletü'l-Halici'l-'Arabî*, III/9, Riyad 1983, s. 133-148) gibi çalışmalar yapmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişenlerle onlardan sonra gelen ve askerlik tarihinin önemli olaylarından olan İslâm fetihlerini gerçekleştiren kumandanların faaliyetlerini ele alan çalışmalar yapmıştır. *Ķâdetü fetħi's-Şâm ve Mısr* (Beyrut 1385/1965), *UĶbe b. Nâfi' el-Fihri* (Bağdat 1383/1965; Kahire 1971), *Ķâdetü fetħi'l-'IrâĶ ve'l-Cezîre* (Kahire, ts.), *Ķâdetü fetħi'l-Maġribi'l-'Arabî* (I-II, Beyrut 1386/1966, 1398/1978, 1404/1984), *Hâlid b. Velîd el-Maġzûmî* (Beyrut 1968), *Ķâdetü'n-nebî el-Ķâdetü's-şühedâ' fi Mu'te Zeyd b. Hârişe el-Kelbî* (Beyrut 1990), *Ķâdetü'n-nebî* (Dimaşk 1415/1995), *Ķâdetü fetħi'l-İslâmî fi bilâdi Mâverâ'innehr* (1418/1998), *Ķâdetü fetħi's-Sind ve Afġanistân* (Beyrut 1418/1998), "Mesleme b. 'Abdimelik b. Mervân fâtiġu Şaġri'l-Anâđül ve Muġâşirü'l-Ķuşantîniyye" (*MMİlr.*, XXVIII |1397/1977, s. 117-152; XXIX |1398/1978, s. 71-93; XXX |1399/1979, s. 128-177), "TâriĶ b. Ziyâd: Fâtiġu Şaġri'l-Endelüs" (*MMİlr.*, XXXIX/3 |1988, s. 73-136), "TâriĶ b. Mâlik:

Fâtiġu Cezîreti TâriĶ ve Cezîreti'l-Ĥađrâ" (*MMİlr.*, XL/2 |1989, s. 66-85). Bu çalışmalarıyla bir taraftan ilk dönem İslâm tarihine yön verenleri tanıtırken diğer taraftan bunların başta askerlik üzere toplunun içinden çeşitli disiplinlere bağlı kişilerin örnek alınarak yetiştirilmesinin önemi üzerinde durmuştur.

Askerî Konular. Hattâb'ın, Hz. Peygamber zamanından başlamak üzere askerlikle ilgili terimlerin yanında savaş sanatı ve malzemelerini konu alan, İslâm harp tarihi bakımından önemli çalışmalarından bazıları şunlardır: *el-Muşâlahâtü'l-'askeriyye fi'l-Ķur'âni'l-Kerîm* (Beyrut 1386/1966), *Dirâsât fi'l-vaġdeti'l-'askeriyyeti'l-'Arabîyye* (Kahire 1969), *el-Vasîġ fi risâleti'l-mescidi'l-'askeriyye* (Beyrut 1401/1981), *el-'Askeriyyetü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmîyye* (Beyrut 1403/1983), *el-'Askeriyyetü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmîyye: 'AĶideten ve târiġen ve Ķâdeten ve türâşen ve luġaten ve silâġan* (Beyrut 1403/1983). Askerî terminolojinin Arapça'da yaygınlaşmasına önemli katkı sağlayan Mahmûd Şit Hattâb, savaş sanatı ve avcılık konusundaki eserleriyle tanınan Memlük kumandanı İbn Menglî'nin (ö. 778/1376 [?]) *el-Edilletü'r-resmiyye fi't-te'âbi'l-harbiyye* adlı eserinin tahkikli neşrini de yapmıştır (Bağdat 1409/1989) (diğer eserleri için bk. Sabâh Nûri el-Merzûk, VII, 320-327).

Güncel Çalışmaları. Hattâb, içinde yaşadığı toplumun meselelerinin çözümüne genel olarak katkıda bulunmaya çalışmış, içtimaî, ahlâkî ve mânevî alanlarda ıslaha dayalı fikirler üretmiştir. Arap dünyasında kaliteli eğitimle İslâmî şuurun güçlendirilerek ve özellikle İsrail'e karşı kültürel kimliğin korunarak mücadeleye devam edilmesi, işgale karşı cihad ruhunun canlı tutulması için büyük çaba göstermiş, İsrail'e üstün gelmenin yegâne yolunun nitelikli eğitim ve öğretim faaliyetleri olduğunu söylemiştir. *'Adâletü's-semâ'* (Kahire 1968), *ĤaĶîĶatü İsrâ'îl* (baskı yeri yok, 1967), *Beyne'l-'aĶide ve'l-Ķıyâde* (Beyrut 1972), *el-'Askeriyyetü'l-İsrâ'îliyye* (Beyrut 1968) gibi eserleriyle Arap âleminde tarih bilincinin ve dinî duyguların uyanıp gelişmesinde önemli rol oynamış, İsrail'in Ortadoġu politikasıyla ilgili makalelerini sürekli yenileyerek *Ehdâtü İsrâ'îliyyeti't-tevessü'yye fi'l-bilâdi'l-'Arabîyye* adıyla bir araya getirmiştir (Kahire 1970; Riyad 1433/2011).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmûd Şit Hattâb, *er-Resûlü'l-kâ'id*, Bağdad 1960, s. 203, 291; İbrâhim el-Ba'sî, *Şahşiyât*

İslâmîyye mu'âşıra, Kahire 1390/1970, s. 37-57; Muhammed el-Meczûb, *'Ulemâ' ve müfekkîrîn 'araftühüm*, Kahire, ts. (Dârü'l-i'tisâm), I, 327-347; Enver el-Cündî, *A'lâmü'l-Ķarnî'r-râbî' aşer el-hicri: A'lâmü'd-da've ve'l-fikr*, Kahire 1981, s. 289-297; Ahmed el-Alâvine, *el-Tezyîl ve'l-istidrâĶ 'alâ Mu'cemî'l-mü'ellifin*, Cidde 1423/2002, s. 323-324; Sabâh Nûri el-Merzûk, *Mu'cemü'l-mü'ellifin ve'l-küttâbi'l-'IrâĶiyyîn: 1970-2000*, Bağdad 2002, VII, 320-327.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

HÂVÎ, İliyyâ Selîm

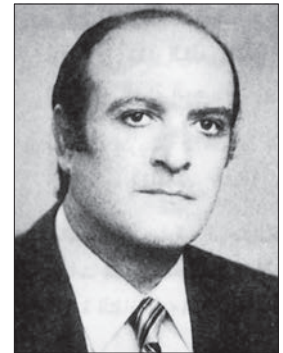
(إيليا سليم حاوي)

(1929-2000)

Arap şairleri ve şiirleri üzerine eleştirileriyle tanınan Lübnanlı âlim, edebiyatçı ve eğitimci.

25 Mayıs 1929 tarihinde Lübnan'ın Metn kazası Şüveyr köyünde dünyaya geldi. Babası Selîm Halîl el-Hâvî, annesi Selîme Necîb Atâyâ, ağabeyi de ünlü şair Halîl Hâvî'dir. Köyündeki ilkokulda okuduktan sonra tahsiline Protestan Yüksek Devlet Okulu ile Aziz Yuhannâ es-Sâbiġ Enstitüsü'nde devam etti. Beyrut Öğretmen Okulu'nu 1948'de tamamladı. Burada tarihçi, edebiyatçı ve politikacı Fuâd el-Bustânî'nin derslerine girdi, ondan eleştiri ve edebiyat alanında önemli bilgiler edindi. Yine bu okulda edebî düşüncelerinin oluşumunda önemli bir etkisi bulunan Fransız matematikçi, fizikçi ve düşünürü Blaise Pascal hakkında geniş bilgi sahibi oldu. 1952'de felsefe diploması aldı. Mezuniyetinin hemen ardından eğitim alanında çalışmaya başladı. 1955'te Lübnan Üniversitesi Yüksek Edebiyat Enstitüsü'nü de bitirdi ve burada birçok Fransız hoca ile tanıştı. Onlardan yine edebiyat ve eleştiri konusunda daha sonra çok faydalanacağı dersler aldı. Lübnan Üniversitesi'nde Arap edebiyatı alanında uzmanlaştı.

Üniversitede kendisini edebiyata yönlendiren şair Nâyif Neket'den ders gördü

İliyyâ Selîm Hâvî